

Erkki Lehtinen

*6.8.1929 †16.4.2015

Jyväskylän yliopiston Suomen historian apulaisprofessori (emeritus) Erkki Antero Lehtinen kuoli Jyväskylässä 16.4.2015 pitkällisen sairauden uuvuttamana. Hän oli syntynyt maanviljelijäperheeseen Hollolassa, mutta kasvoi Karjalan Kanaksen Pyhäjärvellä.

Jatkosodan raskaiden vuosien evakkomatkalla nuorukaiseen iski polio, joka jätti pysyvän invaliditeetin. Se ei nuorta miestä lannistanut. Kun perhe oli asettunut Huittisiin, Lehtinen tuli 1950 ylioppilaaksi Lauttakylän yhteiskoulusta. Lahjakkuutta riitti moneen suuntaan: Lehtinen epäröi hetken kielten ja historian opiskelun välillä. Hän päätyi opiskelemaan historiaa Helsingissä, ja eteni nopeasti pro gradu -vaiheeseen. Siinä hän toivoi tutkielmansa aiheeksi jotain talonpoikien elämänpiiriin kuuluvaa. Professori Pentti Renvall ohjasi hänet kirjoittamaan suomenkielisten talonpoikien suhteesta vieraaseen virkakieleen 1600-luvun puolimaista vapauden ajan toiselle vuosikymmenelle. Aihe oli sekä ongelmanasettelultaan että lähteistöltään vaikea, mutta Lehtinen urakoi filosofian kandidaatin (=maisterin) tutkintonsa valmiiksi jo vuonna 1954.

Toisin kuin useimmat opiskelutoverinsa Lehtinen uskalsi lähteä tutkijan ”epävakaiselle uralle”, kuten hän sitä väitöskirjansa esipuheessa täysin syystä kutsui. Kapea leipä oli aluksi otettava toisaalta pitkäjanteisestä paikallishistorioiden kirjoittamisesta ja toisaalta 1600-luvun jatkotutkimuksia varten saaduista apurahoista. Lisensiaattityö valmistui vuonna 1957, ja 1961 Lehtinen väitteli tutkimuksellaan *Hallituksen yhtenäistämispolitiikka Suomessa 1600-luvulla (1600 – n. 1680)*. Lähtökohtinaan hänellä oli Suomen aatelin 1590-luvulla harjoittaman erillispolitiikan Ruotsissa synnyttämä epäluulo sekä yhtenäistäminen valtakunnallisena ilmiönä. Hän analysoi yksityiskohtaisesti ja konkreettisesti jopa henkilötasolla Suomeen kohdistuneet valtion ja kirkon hallinnon uudistukset sekä virkänimitys- ja kielipolitiikan.

Väitöskirjan tuloksena oli vastaansanomaton kuva otsikon ilmiöstä. Yhtenäistäminen ei Suomessa kuitenkaan johtanut rahan kielelliseen ruotsalaistamiseen, jota vastaan puhui jo luterilainen käsitys Sanan julistamisesta kansan omalla kielellä. Suverenien 1600-luvun ajattelutavan hallintaa osoittanut väitöskirja sai syystä korkeim-

man arvosanan. Samana vuonna ilmestyi aihepiiristä lohjennut laaja artikkeli ”Suomen kameraalinen keskushallinto 1600-luvun alkupuolella”, huolellinen perustutkimus, joka selvitti aihepiiristä sekä rakenteet, henkilöt että menettelytavat ja osoitti ratkaisujen yhtenäistämislouheen.

”Tannerin seminaarin” tuore tohtori aloitti syksyllä 1961 mittavan Jyväskylän-uransa silloisen Kasvatusopillisen korkeakoulun assistenttina. *Lapuan historia I:n* valmistuttua vuonna 1963 meriitit riittivät dosenttuuriin. Seuraavana vuonna Lehtinen aloitti valtion humanistisen toimikunnan nuorempana tutkijana. Jakso tuotti vuonna 1968 lukeneisuutta, tutkittavan aikakauden ymmärrystä ja oppihistoriallista oivalusta henkivän teoksen *Suomen varhais historian ja ristiretkikauden kuvasta uskonpuhdistus- ja suurvalta-aikana*. Aivan liian vähälle huomiolle jäänyt tutkimus kokoa vanhojen auktorien ja heistä kirjoittaneiden tietämyksen kriittisesti yksien kansien väliin ja esittää merkittäviä omia pohdintojaan muun muassa *Chronicon Finlandiae* tekijästä. WSOY:n *Suomen kulttuurihistoria I:ssä* vuonna 1978 julkaistut Lehtisen kolme artikkelia suurvaltakauden yleiskuvasta sekä 1600- ja 1700-luvun akatemiasta ovat yhtä lailla punnittuja kokonaisesityksiä.

Ensimmäiset paikallishistoriansa Lehtinen kirjoitti aikana, jolloin tiedeyhteisön monet jäsenet vielä suhtautuivat niihin alentuvasti ”vain tilaustöinä”. Hän oli yksi niistä, jotka osoittivat, että paikallishistoria voi olla muutakin kuin rutiinityö: täysipainoista tutkimusta, joka loi uutta, antoi lukijalle väkevän ajankuvan ja havainnollisesti sanottavaansa osuvilla ja luotettavilla detaljeilla. Sekä *Lapuan* (II osa 1984) että *Suur-Ulvilan historiaa* (1967) Lehtinen käsittelee keskiajasta 1860-luvulle, kummassakin huolellisesti jäsentäen, monipuolisesti

sekä tarpeen mukaan näkökulmaa ja metodia vaihtaen. Detaljina voidaan mainita hänen taitava rekonstruktionsa Lapuan taistelusta 14.7.1808. Lehtinen kirjoitti kielellisesti huolellista, selkeää ja konstailematonta suomea, joka vaivatta avautuu alaa tuntemattomallekin: Kleio oli Lehtiselle muusa, runotar. Paikallishistoriatyö antoi lisäksi yliopistossa historian opinnäytteitä ohjaavalle tärkeän aukottoman tuntemuksen kunkin aikakauden lähteistöön.

Vanhemman tutkijan nimityksen 1969 saatuaan Lehtinen vielä epäröi, ottaisiko vastaan Suomen historian apulaisprofessorin, johon hänet Jyväskylässä oli asetettu ensimmäiselle sijalle, vai jatkaisiko tutkijana. Voidaan vain arvailla, mitä Lehtisen kirjoituskoneesta olisikaan vielä lähtenyt, jos hän raskaasta opetusvelvollisuudesta vapaana olisi täysin saanut keskittyä tutkimukseen. Hän päätyi kuitenkin varman toimeentulon taanneeseen opetusvirkaan. Päätös saattoi olla vanhemman historiamme tutkimukselle tappio: ennen muuta hänen kauan valmistelemansa suomalaisuuden pitkän linjan historia jäi vaille viimeistelyä. Varmasti valinta oli suureksi onneksi Jyväskylään kasvaneen nuoren tutkijapolven kehitykselle, sillä Lehtinen jatkoi virassa – välillä myös professuuria hoitaen – lähes neljännesvuosisadan, vuoteen 1993 saakka. Vuonna 1974 hänet kutsuttiin Suomalaisen Tiedeakatemiaan jäseneksi.

Lehtisen Helsingin Satakuntalaisessa osakunnassa hankkimaa kokemusta käytettiin Jyväskylässä hyväksi jo hänen assistentti- ja tutkija-aikanaan, kun hänet vuonna 1963 kutsuttiin suuria rakennushankkeita käynnistäneen JKK:n ylioppilaskunnan puheenjohtajaksi. Siinä hän kohtasi 1960-luvun puolivälin radikalismien, jonka ääri-ilmiöitä vastaan hän selvästi nousi myös Sisä-Suomen osakunnan inspektorina johtotähtinään isänmaa, suomalaisuus ja

hyvät tavat. Lehtinen oli 1966–1969 Keski-Suomen Henkisen Maanpuolustuksen Liiton puheenjohtaja ja myöhemmin kunnia-puheenjohtaja. Monien muistamalla terävyydellä kantaa ottaen hän 1968 osallistui 29. valtakunnalliselle maanpuolustuskursille. Hän toimi myös Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan dekaanina.

Kirjoittamisissaan arvosteluissa Lehtinen oli yhtä tinkimätön kuin omassa tuotannossaan: tiukasti renvällilaisena hän esimerkiksi ei hyväksynyt, että ”eheyttävä päättely” sepitsi lähteissä esiintymättömiä yksityiskohtia. Sekä opinnäytteiden esitarkastajana että työtoverien uhrautuvaisena ateljeekriitikkona hän samaten selvästi osoitti tekstien metodiset heikkoudet ja kielelliset maneerit. Närkästyneenkin oli syytä mennä itseensä ja paneutua vielä asiaan: ennen pitkää hän löysi itsensä koputtamasta ”Ukon” ovelle kiittääkseen suorasukaisuudesta. Jos moitteiden ohessa oli kiitoksenkin sanoja uusista oivalluksista, arvioitava toisaalta tiesi seisovansa tukevalla pohjalla.

Lehtisellä säilyi nuorekkaita velmun elkeitä. Moni häntä paljon kookkaampi pahaa aavistamaton narrautui yrittämään, saisiko potkaistuksi oven yläkamanaan. Epäonnistunut yrittäjä ällistyi, kun kepeään tukea ottaneen pitkäraajaisen Lehtisen kengänkärki kopsahti kamanaan vaivatta. Lehtisen lähestyessä puolen vuosisadan rajaa toveripiirissä syntyi spontaanisti lyhyessä ajassa *Ukko 50 vuotta. Antijuhlakirja Erkki Lehtiselle 6.8.1979*, jonka kirjasen raisuhko lei-

kinlasku kirvoitti kohteeltaan riemukkaat naurut. Hänelle omistettuun 60-vuotisjuhlakirjaan *Pysy lujana omalla maalla!* keräytyi harvinaisen pitkä Tabula gratulatoria.

Aira-puolisostaan ja neljästä lapsestaan aina tarkasti huolta kantanut Erkki Lehtinen oli niitä ihmisiä, jotka nousevat laajemmankin piirin ja työyhteisön hengen luojuksi. Hän oli temperamenttikkuuteen saakka aito ja odotti toisiltakin suoruutta ja reilua peliä. Melkoinen on niiden joukko, jotka ovat nimenneet hänet parhaaksi tuekseen ja ystäväkseen. Historian laitoksen ikkunoista loisti usein valo myöhäiseen iltaan: nuoret ahkeroivat eli Lehtisen sanassa ”kumpsivat” hänen esimerkkinsä lailla sitkeästi tutkimuksissaan tai opetuksen valmistelussa, ja ilta saattoi päättyä rentoutumiseen korttipelin ja viinin ääressä.

Erkki Lehtinen piti loppuun saakka yhteyttä lähimpiin ystäviinsä. Keskusteluihin saattoi nousta kysymyksiä, joita hän maailmankaikkeudesta, luonnosta, elämästä ja kuolemasta pohti kolmessa runokokoelmassaan. Hänen lyriikkaansa myös sävellettiin; osa teksteistä oli tilauksesta kirjoitettuja. Tässä sopiikin päättää *Suostuuko SUVANTOON VIRTAA* -kokoelman Kaislat-runon loppuun:

*Kun aurinko aleni hiipuen pilvien kultaan
vesi välkkymään väsyi ja laukesi
levottomuus,
niin rannan kaislikon tyynnytti
tavoittelultaan
levon lempeä huoma, himmeä hiljaisuus.*

Jussi T. Lappalainen

Erkki Lehtinen In memoriam

Erkki Antero Lehtinen, assistant professor (emeritus) of Finnish history at the University of Jyväskylä, died in Jyväskylä on 16th April 2015 after a protracted illness. Having been born into a farming family in Hollola, he grew up at Pyhäjärvi on the Karelian Isthmus and contracted polio as a teenager during the harsh years of evacuation during the Continuation War of 1942–44.

Although this left him handicapped for the rest of his life, he was not deterred by it, and once the family had been re-settled at Huittinen he passed his Matriculation Examination at Lauttakylä Coeducational School in 1950, showing talents that could have pointed him in a variety of directions. He was undecided at first whether to study languages or history, but eventually settled for reading the latter at the University of Helsinki, where he quickly reached the stage of choosing a subject for his degree dissertation. Since he was interested in studying something relevant to the way of life of the peasant farmers in earlier times, Professor Pentti Renvall suggested the topic of the attitudes of the Finnish-speaking peasant farmers to the use of Swedish as the language of administration from the mid-17th century up to the fourth decade of the 18th century. This was a difficult topic in terms of both the precise problems to be studied and the available source material, but Lehtinen overcame these difficulties and gained his master's degree in 1954.

Unlike most of his fellow-students, Lehtinen set out to pursue an “uncertain career” in full-time research, as he himself referred to this decision in the preface to his doctoral thesis. Initially it was necessary to gain a meagre living from the pa-

tient compilation of local histories and by applying, where possible, for scholarships to continue his work on the 17th-century history of Finland, but eventually he gained his licentiate degree in 1957 and published his doctoral thesis, *Hallituksen yhtenäistämispolitiikka Suomessa 1600-luvulla (1600–n. 1680)*, “Governmental unification policy in Finland in the 17th century (1600–c. 1680)”, in 1961. Starting out from the suspicions aroused in Sweden by the deviant policies pursued by the Finnish nobility in the 1590s and the notion of unification that characterized governance within the kingdom as a whole, he presented a detailed and highly concrete analysis, sometimes at an individual level, of reforms of the church and state and policies with regard to public appointments and the language question insofar as they applied to Finland.

The thesis created an incontrovertible picture of the situation at that time, and made it clear that the policy did not lead to the common people being forced to speak Swedish, thanks largely to the determination on the part of the Lutheran Church that the Word of God should be preached to the people in their own language. The mastery of the way of thinking that prevailed in 17th-century Finland demonstrated by this thesis led to its being awarded the highest possible grade. The author also published within the year a paper based in part on the same material entitled *Suomen kameraalinen keskushallinto 1600-luvun alkupuolella* (“The cameral central administration of Finland in the first half of the 17th century”), in which he described the administrative structures that prevailed at that time, the people employed in them and the pro-

cedures by which they operated and was able to demonstrate their essentially unifying nature.

In autumn of the same year, 1961, this young post-doctoral scholar from “Tanner’s seminary” began his substantial career in Jyväskylä as an assistant at what was then the University College of Education. Two years later, in 1963, he published his *Lapuan historia I* (The History of Lapua, Vol. 1), which gave him the credentials necessary for the title of docent, and the next year he took up a junior research fellowship financed by a state grant. The product of this period of research was his *Suomen varhais historian ja ristiretkikauden kuvasta uskonpuhdistus- ja suurvalta-aikana* (“The image of Finland’s early history and the period of the crusades during the era of the Reformation and Sweden’s emergence as a Great Power”). This work, which commanded far less attention than it deserved by virtue of the author’s erudition and sensitivity to the spirit of the times in question and his original contribution to the history of ideas, gathered together information from the early authors and those who wrote about them later, discussed them critically and put forward interpretations of his own on such matters as the authorship of the *Chronicon Finlandiae*. The three contributions on Sweden’s period as a Great Power and the 17th and 18th-century history of the Royal Academy in Finland made by Lehtinen to *Suomen kulttuurihistoria I* (The Cultural History of Finland, Vol. 1), published by WSOY in 1978, are similarly very well-reasoned treatises in their own right.

Lehtinen was writing his first local histories at a time when these were looked down on by many members of the academic community as merely routine works produced “to order”, but he clearly became one

of those historians who were able to show that they could be fully fledged items of historical research that created something new. He gave the reader a convincing picture of the period concerned and was able to cite apt and reliable details in support of what he had to say. Both his *Lapuan historia II* and his *Suur-Ulvilan historia* (“History of Greater Ulvila”, 1967) were careful treatments of the period from the Middle Ages to the 1860s that involved meticulous, broad-based analyses performed from a number of angles and employing a variety of methods where necessary. One detail that may be quoted in this respect is his skilful reconstruction of the Battle of Lapua, which took place on 14th July 1808. Lehtinen wrote neat, clear, uncomplicated Finnish which could be understood by people with no prior knowledge of the subject. The goddess Clio was his muse, and the writing of local histories gave him a foolproof knowledge of the source material for each period in Finnish history, which was of importance for his day-to-day work of supervising university dissertations and theses.

When he was offered a senior research fellowship in 1969 he was undecided whether to accept this or the assistant professorship in history at Jyväskylä, for which he was the principal candidate. One can only conjecture what might still have issued from his typewriter if he had been allowed to concentrate on research rather than the arduous duties of university teaching. He nevertheless chose the teaching post, since it offered a reliable source of income in the future. The loser in this battle was the field of research into early Finnish history, especially since he was never able to complete the long-term history of the identity and thought of the Finnish people which he had been preparing for a long time. On the other hand, the choice was a fortunate one for the younger genera-

tions of research students in history at the University of Jyväskylä, as he continued in that position – apart from occasional spells as acting professor – for almost a quarter of a century, until 1993. He became a member of the Finnish Academy of Science and Letters in 1974.

Even during his time as an assistant and researcher Lehtinen was able to make use of the experience he had gained in the *Satakunta Students' Association in Helsinki*, especially on his election in 1963 as chairman of the university college's student union, which had just embarked on major building projects. It was in this capacity, too, that he came up against the radical extremism that was rife in the mid-1960s and which, as inspector of the Central Finland Student Association in Jyväskylä, he was able to combat under the banner of patriotism, Finnish culture and good manners. He was chairman of the Central Finland National Defence Course Association in 1966–69 and an honorary chairman thereafter, and he is remembered by many people for the sharp opinions that he put forward at the 29th National Defence Course in 1968. He also served for some time as dean of the Faculty of Humanities at the University of Jyväskylä.

Lehtinen was just as uncompromising in his reviews of other people's work as he was in his own writings: adhering strictly to the principles of his mentor Renvall, he refused to accept conclusions that "drew all the threads together" by assuming details that were not actually present in the sources. Similarly, as a preliminary examiner of dissertations or when helping colleagues by providing critical comments on their work he was ready to point out methodological weaknesses or inappropriate linguistic mannerisms with sufficient clarity that, however annoyed the writer may have been at this, he or she was obliged to go back and

re-examine the point in question and would frequently be found later knocking on the "Old Man's" door to thank him for his frankness. If in addition to criticism the response contained words of appreciation for new insights, the writer would know that his or her arguments were indeed well founded.

Erkki Lehtinen also continued to delight in many youthful pranks. Many men who were much sturdier than him would take up the challenge of trying to touch the upper lintel of the door with their foot and, having failed, would be astounded to find that Lehtinen, with his long legs and supported by his walking-stick, could do this with ease. As Lehtinen approached his half-century, his colleagues spontaneously gathered together to present him with *Ukko 50 vuotta. Antijuhlakirja Erkki Lehtiselle 6.8.1979* ("The Old Man reaches 50. An anti-festschrift for Erkki Lehtinen, 6.8.1979"), a wild idea that stirred him into a joyful outburst of laughter, and when the more serious volume *Pysy lujana omalla maalla!* (Stand firm on your own ground!) came out to mark his 60th birthday it contained an unprecedentedly long *Tabula gratulatoria*.

Erkki Lehtinen took good care of his wife Aira and their four children and was one of those people who stand out as embodying the spirit of a larger working community and circle of friends. He was sincere to the point of being temperamental on occasions and he expected others to be frank and play fair - and a sizeable number of people have named him as one of their best friends and sources of support. It was not uncommon for lights to be on in the windows of the Department of History until late in the evening, which meant that the younger generation were following his example and were "slaving away", as he put it, over their research or the preparation of their lessons and that the evening would

end in relaxation with a game of cards and a glass of wine.

Erkki Lehtinen maintained contacts with his friends until the very end, and their conversations would sometimes deal with the questions regarding the universe, nature, life and death that also formed the core of his three volumes of poems. Some of his lyrics were even set to music, and some were commissioned for this purpose. Perhaps it would be fitting to end this obituary with the final lines of the poem *Kaislat* (“Reeds”) from his collection *Suostuuko savantoon virta* (Will a stream deign to enter the backwater?):

*Kun aurinko aleni hiipuen pilvien kultaan
vesi välkkymään väsyi ja laukesi
levottomuus,
niin rannan kaislikon tyynnytti
tavoittelultaan
levon lempeä huoma, himmeä hiljaisuus.*

As the sun dropped behind the gold
of the clouds
the waters tired of sparkling and their
restless temper was dispelled,
the endeavours of the reed beds on
the shore were calmed
by a gentle caress of peace
and a soft silence.

Obituary by Jussi T. Lappalainen